

Мітрасова Олена Петрівна, 1967 р.н. Закінчила з відзнакою хімічний факультет Одеського державного університету ім. І.І.Мечнікова. Викладач кафедри ґрунтознавства та агрохімії МДАА. Автор статей, присвячених проблемам екологічної освіти, екологізації хімічної освіти та навчального посібника "Хімічні основи екології" для студентів природничих спеціальностей вищих навчальних закладів.

Тенденції розвитку екологічної освіти у вищій школі

В статті представлені основні напрямки розвитку екологічної освіти у вищій школі. Визначені суперечності, які гальмують розвиток освіти в галузі довкілля. Представлені сучасні підходи щодо реалізації екологічної освіти.

The article represents the basic trends of development of environmental education in higher school. The contradictions, which prevent the development of environmental education have been determined. The modern approaches as for realization of environmental education have been described.

Історія сучасного етапу розвитку екологічної освіти налічує 25 років. Вперше проблема екологічної освіти була розглянута ЮНЕСКО та Програмою ООН з охорони навколишнього середовища. У 1972 році Стокгольмська конференція з охорони навколишнього середовища прийняла рекомендацію про створення міжнародної програми з освіти в галузі навколишнього середовища. Важливими подіями в історії становлення екологічної освіти стали Міжнародна конференція з екологічної освіти в 1975 році в Белграді, Міжурядова конференція з екологічної освіти 1977 року в Тбілісі. Саме Тбіліська конференція прийняла в своїх заключних резолюціях рішення про впровадження у всіх вищих навчальних закладах курсів з охорони навколишнього середовища обсягом 20 годин.

Отже, в 70-х роках освіта в галузі навколишнього середовища почалась з натуралістичного руху, через пропаганду охорони природи. Як колись з надр біології виникла екологія, так й екологічна освіта акцентувала увагу на біологічних акцентах та загальних ідеях бережливого відношення до природи.

У другій половині 80-х років завдання екологічної освіти набули іншого смислу, це, насамперед, завдання з формування екологічної культури особистості. Йде дослідницький пошук й обґрунтування понять "екологічна культура", "екологічна свідомість" та ін.; конкретизуються цілі, принципи екологічної освіти; з'являються нові методи і форми екологічної освіти.

У 90-х роках почався новий етап розвитку освіти в галузі навколишнього середовища. Значну роль

відіграла Конференція ООН в Ріо-де-Жанейро (1992 р.). Ця конференція розширила рамки Тбіліської конференції. Вона задекларувала принцип стабільного розвитку. Було прийнято рішення про впровадження екопросвіти серед всього населення, були переглянуті світоглядні позиції. Конференція в Ріо-де-Жанейро визначила загальні принципи, дотримання яких є обов'язковою умовою переходу кожного суспільства до стабільного розвитку. Загальні принципи доповнені, деталізовані конкретними завданнями в різних сферах, в тому числі й в освітній сфері.

В Україні були розроблені концептуальні основи екологічної освіти, які ґрунтуються на основних положеннях Міжнародної стратегії дій в галузі освіти й підготовки кадрів з питань навколишнього середовища, а також на широко визнаній в усьому світі ідеї стабільного розвитку.

Проаналізуємо три основних напрямки сучасного розвитку екологічної освіти у вищій школі. Перший напрямок – це безпосереднє продовження шкільної екологічної освіти. Спеціаліст будь-якої галузі діяльності має володіти певним мінімумом екологічних знань, певним світоглядним, філософським фундаментом для своєї майбутньої діяльності.

До наступного часу світоглядний, філософський фундамент свідомості людини був побудований на позитивістських механічних принципах, які були розроблені в Новий час, починаючи з XVIII ст. За цими принципами людина відокремлена від навколишнього світу і є механізмом серед механізмів; всі існуючі в світі об'єкти є механічними і відокремлені один від одного. У людства поступово

створюється менталітет, за яким людина відокремлена від навколишнього світу та всі живі організми екосистеми важливі тільки в зв'язку з їх "корисністю".

Майбутній спеціаліст будь-якої галузі знань повинний мати світоглядний фундамент, за яким людина є активним учасником процесу розвитку біосфери; розуміти, що сучасна світова цивілізація – міцно зв'язаний організм, де локальні процеси впливають на глобальну ситуацію та на локальні процеси в інших регіонах. У силу цього, необхідним є формування у людини таких світоглядних позицій, котрі дали б можливість усвідомити органічну єдність світу, неможливість здійснення дій в одному елементі біосфери без наслідків для інших елементів, часто непередбачених наслідків втручання в складні процеси природи.

Екологічна освіта у вищих навчальних закладах за першим напрямком набула обов'язкового характеру. Незалежно від майбутньої спеціальності студента в навчальних закладах вищої освіти вивчаються багаточисленні курси екологічного напрямку. Це "Основи екології", "Соціоекологія", "Основи безпеки життєдіяльності" та ін. Хоча екологічна освіта в Україні має загальнообов'язковий характер, існує маса невирішених проблем. Система екологічної освіти в державі продовжує бути несистематизованою, слабкою концептуально, неефективною.

Часто зміст дисципліни "Соціоекологія" наближається до певного різновиду економічної географії або продовжує лінію застарілого діалектичного матеріалізму (з деякими поправками з огляду на час і обставини). Обидва різновиди соціоекології ігнорують найістотніше для педагога – людину, орієнтуючись більше на виробничі відносини, природні, територіальні структури тощо.

Зміст дисципліни "Основи екології" часто залучений до біологічного контексту і продовжує лінію загальної біології. Хоча в останні роки з'явилась тенденція відокремлювати екологію від біології і залучати до іншого контексту, також і до гуманітарного. За змістом такі курси екології являють собою еkleктичне зібрання різних речей.

Останнім часом у вищих навчальних закладах України активно вивчається обов'язкова дисципліна "Безпека життєдіяльності", часто зміст якої повторює курс цивільної оборони з деякими поправками на сучасну екологічну ситуацію.

Якщо перший напрямок екологічної освіти в системі вищої школи має універсальний характер, то другий напрямок пов'язаний з видом майбутньої

діяльності студента, з його можливостями приймати найбільш раціональні, конструктивні, технологічні або адміністративні рішення на підставі врахування екологічних факторів. Цей напрямок можна назвати еколого-професійним. Підготовка за цим напрямком екологічної освіти має бути різноманітною в залежності від профілю вищого навчального закладу. І така підготовка ведеться в багатьох закладах вищої школи. Сьогодні існує чимало освітніх установ, де впроваджуються в практику навчального процесу різноманітні екологічні курси, удосконалюються форми екологічної освіти, розробляються авторські екологічні програми, проводиться значна робота з екологізації гуманітарних, природничих, прикладних, інженерних та інших дисциплін.

Вважаємо зазначити, що багаточисленна практика екологічної освіти у вищих навчальних закладах узагальнюється і поширюється вкрай недостатньо, вона часто малоефективна і невідома за межами міста, а то й вузу.

Для сучасного стану освіти в галузі навколишнього середовища характерні ряд суперечностей, завдяки яким існує низька ефективність впровадження досвіду екологічної освіти та гальмується її розвиток. Визначимо ці суперечності.

Перша суперечність – це суперечність між швидкістю усвідомлення гостроти екологічної ситуації, потреби в подоланні екологічних проблем та рівнем економічного розвитку та темпами деградації природного середовища.

Друга суперечність – між фрагментарністю екологічної освіти, існуванням численних екологічних курсів, екологізації освіти за рахунок часткової корекції змісту навчання та ін. і відсутністю єдиної цілісної системи освіти в галузі навколишнього середовища для вищих навчальних закладів.

Третя суперечність – це суперечність між уявленнями про те, що екологічна освіта є неперервним цілеспрямованим процесом, який охоплює усі вікові й професійні групи населення та загальною практикою організації екологічної освіти у вищих навчальних закладах шляхом вивчення однієї екологічної дисципліни.

Четверта суперечність – між загальним визнанням значущості освіти в галузі навколишнього середовища та слабким комплексним навчально-методичним забезпеченням екологічної освіти.

Перед педагогічною наукою стоять численні невирішені завдання в галузі освіти з навколишнього середовища, для розв'язання яких необхідно

подолання зазначених суперечностей.

Третій напрямок розвитку освіти в галузі навколишнього середовища у вищих навчальних закладах пов'язаний з підготовкою спеціалістів-екологів. Цей напрямок можна назвати універсальним, він об'єднує перші два напрямки, тобто світоглядний і еколого-професійний. Спеціалісти третього напрямку екологічної освіти мають володіти широким спектром екологічних знань, вмінь та навичок не тільки технічного профілю, але й гуманітарного в таких галузях знань, як економіка, право, політика та ін.

Цей напрямок екологічної освіти у вищих навчальних закладах з'явився і почав розвиватися недавно, з появою окремих спеціальностей "Екологія", "Природокористування", "Біоекологія", "Геоєкологія", "Агроєкологія", "Інженерний захист навколишнього середовища" та ін.

Враховуючи вітчизняний й зарубіжний досвід екологічної освіти в системі вищих навчальних закладах, висвітливо основні шляхи та перспективи її розвитку.

По-перше, це загальнотеоретичний (світоглядний) напрям, за яким майбутній спеціаліст отримує філософський фундамент своєї професійної діяльності. Цей напрямок сприяє формуванню у студентів університетів екологічного світорозуміння.

По-друге, це професійний (інженерно-технічний) напрям, за яким майбутній спеціаліст народного господарства набуває екологічного професіоналізму. Цей напрямок знайомить студентів з арсеналом методів прикладної екології.

Екологічна освіта у вищих навчальних закладах має здійснюватись в тісному зв'язку з фізичною, хімічною, інженерно-технічною, економічною, юридичною та гуманітарною освітою в процесі вивчення всіх природничих та спеціальних дисциплін, які в тому або іншому ступені торкаються різних аспектів природокористування. Екологічна освіта в системі вищої школи впроваджується та розвивається за такою схемою:

1. Базова екологічна освіта студентів на основі вивчення загальних гуманітарних та природничих дисциплін.
2. Самостійний курс з основ екології об'ємом до 32 годин в залежності від профілю факультету.
3. Подальше формування екологічних знань при вивченні спеціальних та прикладних дисциплін, а також прикладних екологічних практикумів.
4. Узагальнення і закріплення екологічних знань в практиці, залучення студентів до науково-дослідної роботи з екологічної тематики.
5. Використання усвідомлених екологічних знань при дипломному проектуванні.

Протягом останніх років екологічна освіта розширює свої межі з появою нових перспективних напрямків діяльності – екологічний менеджмент, екологічне право, соціоекологія, інженерний захист навколишнього середовища та ін.

Аналіз напрямків розвитку екологічної освіти свідчить, що досі йде пошук її концептуальних основ. Розвиваються тенденції диференціації й інтеграції екологічної освіти. Набула актуальності тенденція гуманізації екологічної освіти, яка визначається у спрямованості змісту освіти в галузі навколишнього середовища на формування у студентів знань, котрі б сприяли розумінню цінності будь-якої культури, будь-якої особистості, кожного природного організму.

Література

1. Декларация Тбилисской Межправительственной конференции в области окружающей среды // Проблемы образования в области окружающей среды. – Москва, 1979. – С. 150-183.
2. Дробноход М.І. Філософія екологічної освіти: концептуальні основи // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3. – С. 43 – 49.
3. Концепція неперервної екологічної освіти і виховання в Україні // Інформаційний збірник МО України. – 1995. – С. 2-17.
4. Моисеев Н.Н. Историческое развитие и экологическое образование. – М.: МНЭПУ, 1995. – 56 с.